

Maciej KROTOFIL

ARMIA HALICKA JAKO PRZECIWNIK WOJSKA POLSKIEGO 1918–1919

Показано створення та реорганізацію Збройних сил ЗУНР, бої бригад Галицької армії в ході українсько-польської війни (листопад 1918 – липень 1919 рр.).

Ключові слова: *Галицька армія, Віійсько польське, українсько-польська війна 1918–1919 рр.*

Na początku wojny polsko-ukraińskiej (1918–1919) żadna ze stron konfliktu nie dysponowała własną armią¹. Oddziały bojowe tworzono w trakcie działań często uciekając się do improwizacji. Ukraińcy tworzyli swoją siłę zbrojną w oparciu o rozlokowane w Galicji Wschodniej oddziały zapasowe byłej armii austro-węgierskiej (zresztą identycznie postępowali Polacy w Galicji Zachodniej). Haliczanie dysponowali też powstałym podczas pierwszej wojny światowej Legionem Ukraińskich Strzelców Siczowych, którego wpływ na formowanie wojsk zachodnio-ukraińskich trudno przecenić². Z czasem polskie i ukraińskie formacje zbrojne zaczęły przybierać charakter wojsk regularnych. Zaznaczyć jednak należy, że o ile Polacy liczyć mogli na duże zaplecze w kraju i dostawy materiałów wojennych z zagranicy, to Ukraińcy, do końca wojny światowej wierni cesarsko-królewskiej monarchii, nie zapewnili sobie międzynarodowego uznania, a zasoby kraju były ograniczone. W tej sytuacji siły polskie zaangażowane w konflikt w Galicji Wschodniej wykazywały niewielki lecz stały wzrost, natomiast siły ukraińskie mogły się rozwijać tylko do określonego momentu.

Podczas formowania sił zbrojnych Ukraińcy borykali się z wieloma problemami. Najpoważniejszym z nich była niedostateczna liczebność kadry oficerskiej. Brakowało szczególnie dowódców wyższego szczebla. Próbowano temu zaradzić przyjmując do służby oficerów byłej armii austro-węgierskiej nieukraińskiej narodowości. Byli to dobrzy fachowcy, lecz przeważnie nie identyfikowali się z ideą ukraińskiej państwowości.

Innym ważnym problemem był brak na terytorium Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej (ZURL) przemysłu wojskowego i zbrojeniowego, który mógłby zapewnić stałe dostawy broni, amunicji, sprzętu i odzieży dla armii. Zapasy pozostawione w Galicji Wschodniej przez wojska austro-węgierskie szybko się wyczerpywały. Próbowano organizować w miarę regularne dostawy z Austrii, Węgier i z Czechosłowacji. Nigdy nie osiągnęły one jednak poziomu mogącego zabezpieczyć działania wojsk zachodnio-ukraińskich. Państwowy Sekretariat Spraw Wojskowych ZURL bardzo liczył na pomoc wojskową Ukraińskiej Republiki Ludowej (URL). Lecz posiłki i pomoc materiałowa z Naddnieprza nigdy nie osiągnęły znaczących rozmiarów.

Mimo trudności organizacyjnych Haliczanom udało się stworzyć stosunkowo liczne i sprawne siły zbrojne – Armię Halicką³. Składała się ona z bitnej piechoty, dobrze

wyszkolonej i nieźle wyposażonej artylerii, lotnictwa oraz innych rodzajów broni i służb. Struktura organizacyjna wojsk ukraińskich oparta na systemie samodzielnych kureni (batalionów), wchodzących w skład wzmocnionych artylerią brygad, okazała się odpowiednią do rodzaju prowadzonych działań. Jednak poważną wadą Armii Halickiej okazał się brak większych jednostek kawalerii oraz niedoceniające roli pociągów pancernych. Największym mankamentem wojsk halickich był niesprawny system dowodzenia. Naczelnej Komendzie nie podlegały formacje tyłowe i zapasowe. Ponadto oddziały będące na froncie często pod względem technicznym podlegały Państwowemu Sekretariatowi Spraw Wojskowych (a nie Naczelnej Komendzie). Taka podwójna podległość dawała fatalne rezultaty. Również wspomniany już katastrofalny brak kadry oficerskiej źle wpływał na system dowodzenia. Także głównodowodzący wojsk halickich w okresie zasadniczych walk polsko-ukraińskich pochodzili z innych armii (Ukrainy Naddnieprzańskiej). Właśnie źle dowodzenie było przyczyną klęsk, które w połączeniu z coraz dotkliwszymi brakami w zaopatrzeniu bardzo negatywnie wpłynęły na nastroje żołnierzy, powodując masowe dezercje. Jednak Armia Halicka pod energicznym przywództwem potrafiła błyskawicznie zregenerować swoje siły i odnieść zwycięstwa co pokazała kontrofensywa czortkowska.

Armia Halicka, po reorganizacji przeprowadzonej na początku 1919 r., osiągnęła stan liczebny oddziałów bojowych ok. 68 000 żołnierzy w stanie żywnych, a ok. 39 000 ludzi w stanie bojowym (maj 1919 r.)⁴. Pod względem liczebności, wyposażenia i wartości bojowej oddziały te nie ustępowały walczącym z nimi jednostkom Wojska Polskiego. Sprawnie przeprowadzona mobilizacja wymownie świadczy o skuteczności utworzonego przez Ukraińców aparatu administracyjnego.

Reorganizacja przeprowadzona w czerwcu 1919 r. korzystnie wpłynęła na oddziały zachodnio-ukraińskie. Etaty jednostek starano się przystosować do panujących warunków prowadzenia wojny, rozpoczęto tworzenie brygady i pułków kawalerii. Pracowano też nad rozwojem liczebnym formacji bojowych – obok istniejących wcześniej trzech korpusów próbowano zorganizować dwa następne. Jednak braki materiałowe oraz przewaga Wojska Polskiego zmusiła Armię Halicką do opuszczenia rodzinnej ziemi.

Bardzo trudno ocenić realną wartość bojową wojsk halickich. Początkowo oddziały, składające się przeważnie z ochotników charakteryzowały się wysokim morale i patriotyzmem. Z czasem, na skutek prowadzonego poboru, do szeregów trafił nieco gorszy element ludzki, mniej zaangażowany osobiście i nie zawsze identyfikujący się z celami prowadzonej wojny. Żołnierze ci byli mniej bitni i bardziej skłonni do dezercji. Na froncie w miarę dobrze spisywali się mężczyźni, którzy mieli za sobą doświadczenia bojowe z okresu wojny światowej. Znacznie więcej problemów przysporzyli młodzi rekruci, na których szkolenie brakowało zazwyczaj czasu i wojennego rzemiosła uczyli się oni w ogniu walk. Często też początkowy zapał nowo wcielonych młodał w miarę narastania problemów zaopatrzeniowych w armii. Żołnierze źle ubrani i kiepsko żywieni nie mieli ochoty do boju. Wraz ze zbliżaniem się wiosny chłopcy, którzy w Armii Halickiej stanowili ogromną większość, zaczęli raczej myśleć o powrocie do swoich gospodarstw w celu rozpoczęcia prac polowych. Mimo to oddziały zachodnio-ukraińskie zachowały stosunkowo wysokie morale i dużą sprawność bojową⁵. Wydaje się, że do kwietnia 1919 r. Armia Halicka była równorzędnym przeciwnikiem dla Wojska Polskiego. Jednak

w dalszym okresie siły polskie systematycznie rosły, a Ukraińcy wyczerpali swoje możliwości mobilizacyjne.

Po przejściu Zbrucza w lipcu 1919 r. zachodnio-ukraińskie siły zbrojne formalnie połączyły się z Armią Czynną Ukraińskiej Republiki Ludowej, zachowały jednak własną strukturę organizacyjną i własne dowództwo. To właśnie Korpusy Halickie, zdecydowanie wyróżniające się na korzyść na tle wojsk naddnieprzańskich, przyczyniły się do sukcesu ukraińskiej ofensywy zakończonej zajęciem Kijowa w sierpniu 1919 r. W toku dalszych walk oddziały halickie, zdziesiątkowane przez epidemię tyfusu, pozbawione zaopatrzenia w leki, żywność i odzież, straciły zdolność do prowadzenia jakichkolwiek operacji bojowych. W tej sytuacji Armia Halicka przeszła na stronę Armii Ochotniczej gen. Antona Denikina przyjmując nazwę Ukraińska Armia Halicka (UHA). W praktyce od jesieni 1919 r. wojska zachodnio-ukraińskie straciły jakąkolwiek wartość bojową i mogły być użyte jedynie jako czynnik propagandowy. Tak było po przejściu UHA na stronę bolszewików w lutym 1920 r. Czerwona Ukraińska Armia Halicka (CzUHA) miała być dla bolszewików wygodnym podmiotem ułatwiającym propagandę związaną z planowanym zajęciem Galicji Wschodniej oraz walką z siłami Symona Petlury. Rozdzielenie zreorganizowanych brygad halickich między sowieckie dywizje sprawiło, że CzUHA straciła możliwość występowania jako samodzielny związek operacyjny.

Wyniki dotychczasowych badań naukowych dotyczących organizacji, uzbrojenia, wyposażenia i wartości bojowej Ukraińskiej Armii Halickiej wykazują, że podczas walk w Galicji Wschodniej była ona godnym i często wymagającym przeciwnikiem Wojska Polskiego. Oddziały polskie walczyły z regularnymi siłami zbrojnymi, a nie z “ukraińskimi bandami” jak często przedstawiają Armię Halicką ówczesne polskie komunikaty, prasa oraz część międzywojennych polskich opracowań dotyczących wojny polsko-ukraińskiej.

W ostatnich latach zarówno w Polsce jak i na Ukrainie opublikowano szereg interesujących prac naukowych poświęconych wojnie polsko-ukraińskiej oraz Ukraińskiej Armii Halickiej. Mimo to autor niniejszego tekstu jest przekonany, że dzieje ukraińskich sił zbrojnych w latach 1917–1921, w tym również dzieje zachodnio-ukraińskich sił zbrojnych wymagają dalszych, intensywnych badań. Istniejący obecnie stosunkowo szeroki dostęp do źródeł o charakterze wspomnieniowym, a przede wszystkim do nieznanych wcześniej czy też rzadko wykorzystywanych źródeł aktowych⁶, pozwala mieć nadzieję na pozytywne efekty prac historyków zajmujących się wspomnianą problematyką.

¹ O wojnie polsko-ukraińskiej z lat 1918–1919 obszerniej zob.: *Sopotnicki J.* Kampania polsko-ukraińska. Doświadczenia operacyjne i bojowe. – Lwów, 1921; *Hupert W.* Zajęcie Małopolski Wschodniej i Wołynia w roku 1919. – Lwów; Warszawa, 1928; *Kutschabsky W.* Die Westukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus in den Jahren 1918–1923. – Berlin, 1934; *Ярославин С.* Визвольна боротьба на Західньо-Українських Землях у 1918–1923 роках. – Філадельфія, 1956; *Dąbkowski T.* Ukraiński ruch narodowy w Galicji Wschodniej 1912–1923. – Warszawa, 1985; *Литвин М., Науменко К.* Історія ЗУНР. – Львів, 1995; *Макарчук С.А.* Українська республіка галичан. – Львів, 1997; *Kozłowski M.* Zapomniana wojna. – Bydgoszcz, 1999; *Литвин М.* Українсько-польська війна 1918–1919 рр. – Львів, 1998; *Klimecki M.* Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919. – Warszawa, 2000; *Galuba R.* “Niech nas rozsądzi miecz i krew...” Konflikt polsko-ukraiński o Galicję Wschodnią w latach 1918–1919. – Poznań, 2004.

- ² Obszerniej o Legionie Ukraińskich Strzelców Siczowych zob.: Українські Січові Стрільці 1914–1920. – Львів, 1935; Думін О. Історія легіону Українських Січових Стрільців 1914–1918. – Львів, 1936; Гірняк Н. Організація і духовий ріст Українських Січових Стрільців. – Філадельфія, 1955; Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво. – Львів, 1995; Лазарович М. Легіон Українських січових стрільців. – Тернопіль, 2005.
- ³ O organizacji Armii Halickiej obszerniej zob.: Шанковський Л. Українська Галицька Армія. Воєнно-історична студія. – Вінніпег, 1974 (przedruk; Lwów, 1999); Литвин М. Op. cit. – S. 107–197; Krotofil M. Artyleria Ukraińskiej Armii Halickiej 1918–1920 // “Zeszyty Naukowe WSO im. gen. Józefa Bema”. – 2001. – Nr 20. – S. 523–535; Idem. Ukraińska Armia Halicka 1918–1920. Organizacja, uzbrojenie, wyposażenie i wartość bojowa sił zbrojnych Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej. – Toruń, 2002; Idem. Struktura organizacyjna Ukraińskiej Armii Halickiej podczas kontrofensywy czortkowskiej (czerwiec 1919 r.) // “Zeszyty Naukowe WSO im. gen. Józefa Bema”. – 2002. – Nr 21. – S. 325–337; Idem, Analiza stanu liczebnego Ukraińskiej Armii Halickiej // “Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej-przeszłość i teraźniejszość”. – 2002. – Nr 1. – S. 127–137; Idem. Kawaleria Ukraińskiej Armii Halickiej 1918–1920 // Kawaleria przeciwników i sojuszników Wojska Polskiego w latach 1918–1921 / pod red. A. Smolińskiego. – Toruń, 2003. – S. 175–209; Чмир М., Пінак Є., Музичук С. Галицька Армія 1918–1920. – Рівне, 2008.
- ⁴ Krotofil M. Analiza stanu liczebnego... – S. 133.
- ⁵ O wartości bojowej Armii Halickiej obszerniej zob.: Krotofil M. Ukraińska Armia Halicka..., passim.
- ⁶ Wydaje się, że należy zwrócić szczególną uwagę na źródła, przechowywane w kijowskim Centralnym Państwowym Archiwum Wyższych Organów Władzy i Administracji Ukrainy (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України), a także w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie oraz w zespole pod nazwą “Archiwum im. Tarasa Szewczenki” znajdującym się w Bibliotece Narodowej w Warszawie. Zdaniem autora spora część zgromadzonych tam źródeł poświęconych dziejom ukraińskich sił zbrojnych jak dotąd nie doczekała się dogłębnej analizy historycznej.

Maciej Krotofil. GALICIAN ARMY AS AN OPPONENT OF POLISH ARMY (1918-1919)

The article explores attempts to reorganize the Military Forces of the ZUNR and battles fought by the Galician Army during the Polish-Ukrainian War (November 1918 – July 1919).

Key words: *the Galician Army, the Polish Army, the Polish-Ukrainian War of 1918-1919.*